

Dyslexie bij anderstalige leerlingen:

Hoe signaleer je het?

Vanuit de onderwijspraktijk komen veel vragen over het wel of niet bestaan van dyslexie bij leerlingen met een andere moedertaal. De vragen gaan dikwijls over jongeren die in de Internationale Schakelklas (ISK) starten en daarna doorstromen naar een vorm van regulier voortgezet onderwijs. Wanneer kun je zien of er mogelijk sprake van dyslexie is? En hoe kunnen leerlingen worden begeleid? Deze vragen staan centraal in de *Kenniskring NT2 en Leesproblemen of Dyslexie*, een initiatief van LOWAN-VO, onder leiding van ITTA. In dit artikel de laatste stand van zaken rondom deze projecten.

Tekst: Femke Scheltinga

Het gemak waarmee leerlingen leren lezen en spellen in het Nederlands kan per leerling sterk verschillen. Als het lees- en spellingproces moeizaam op gang komt, kan de vraag rijzen of er sprake is van een leesprobleem of een leerstoornis zoals dyslexie. Bij meer- en anderstaligen zien we dat er zowel onder- als overdiagnose plaatsvindt (Berends en de Bruin, 2017). Van overdiagnose is sprake als van dyslexie gesproken wordt, hoewel de leesmoelijkheden te verklaren zijn door een nog onvoldoende taalvaardigheid (Mostaert, Liekens & Schraeyen, 2015). Onderdiagnose komt ook voor. Leerlingen die risico lopen op lees- en/of spellingproblemen worden dan niet of pas laat opgemerkt. Er wordt dikwijls gedacht dat de problemen voortkomen uit een taalachterstand in het verwerven van het Nederlands. In dat geval krijgen leerlingen niet de begeleiding en ondersteuning die ze nodig hebben.

LEREN LEZEN IN EEN TWEDE TAAL

Kenmerkend voor dyslexie is dat het technisch lezen en spellen achterblijft. De koppeling tussen de tekens en klanken raakt niet geautomatiseerd waardoor het leesproces moeizaam verloopt. Dit heeft niet te maken met woordenschat of taalbegrip. Kijkend naar de leesontwikkeling van tweedetaalleerders is het daarom van belang om duidelijk onderscheid te maken tussen technisch lezen en leesbegrip. Onderzoek laat zien dat eerste- en tweedetaalverwerwers vergelijkbare niveaus in leesaccuratesse en leesvloeiendheid kunnen behalen ondanks significante verschillen in de mondelinge taalvaardigheid (o.a. Mancilla-Martinez & Lesaux, 2010). Leesbegrip blijft echter wel vaak achter door een beperkte woordenschat (Verhoeven, 2000).

Voor de ontwikkeling van de technische leesvaardigheid moeten NT2-leerlingen zich eerst het klanksysteem van het Nederlands eigen maken. Afhankelijk van de moedertaal kan dit betekenen dat een leerling nieuwe klanken moet leren herkennen. Zo komen bijvoorbeeld in het Syrisch-Arabisch bepaalde klanken niet voor zoals de 'ee' of de 'p'. De 'p' wordt door deze leerlingen als 'b' uitgesproken en het verschil tussen pak en bak zal moeilijk te horen zijn. Zie hiervoor de website www.moedint2.nl, waar overigens ook de taal- en klankverschillen in het Spaans, Pools, Russisch, Marokkaans-Arabisch, Tigrinya, Tsjechisch en Turks staan.

UITSPRAAK VAN KLANKEN

Klanken die niet in de moedertaal voorkomen, kunnen dus lastig te onderscheiden zijn van andere klanken als leerlingen niet gewend zijn ze te horen. Bovendien kan de uitspraak van deze klanken in het Nederlands moeilijk zijn. Het is dus van belang na te gaan welke klanken niet in de moedertaal van een leerling voorkomen, zodat aan deze klanken extra aandacht kan worden besteed.

Vervolgens moet de leerling de klanken koppelen aan ons alfabetisch schrift. Als de NT2-leerling niet bekend is met het Latijns schrift, moet de leerling naast de klanken ook de tekens leren. Dit kost tijd – bij de ene leerling duurt het wat langer dan bij de andere. En bij iedere leerling verloopt dit proces weer anders, afhankelijk van wat de leerling al weet en kan. Een leerling die al goed kan lezen en een goed klankbewustzijn heeft in

zijn moedertaal, kan hier gebruik van maken bij het leren lezen in het Nederlands. Er kan transfer plaatsvinden van de kennis van de moedertaal naar het lezen in het Nederlands. Het is daarom belangrijk om zo goed mogelijk te achterhalen hoe de leesontwikkeling in de eigen taal is verlopen. Bij de intake in de ISK wordt dit bijvoorbeeld aan de ouders en de leerling gevraagd. Soms is het ook mogelijk om een leerling een tekst in de eigen taal te laten lezen. Als de leerling ook in de moedertaal moeite had met leren lezen en spellen, zal hij daar in het Nederlands mogelijk ook moeite mee hebben.

ACHTERSTAND EN HARDNEKKIGHEID

Om van een ernstig leesprobleem of dyslexie te kunnen spreken, moet duidelijk zijn dat de NT2-leerling al wel voldoende kansen en mogelijkheden heeft gehad om te leren lezen in het Nederlands. Dit betekent dat de achterstand en hardnekkigheid van lees- en/of spellingproblemen aangetoond moet kunnen worden, ook bij anderstaligen. Ondanks goed en intensief onderwijs in het Nederlands blijft de leerling veel moeite met het technisch lezen hebben. De invloed van de moedertaal moet daarbij worden uitgesloten. En ook andere factoren die het leren beïnvloeden, zoals schoolervaring, stress, trauma en aspecten in de thuissituatie.

Een benadering om hardnekkigheid aan te tonen, is *Response to Instruction* (Fuchs & Fuchs, 2007) dat voor het Nederlandse (basis)onderwijs vertaald is in het *Onderwijscontinuüm* (Struiksmas & Rurup, 2009). Hierin wordt geschetst hoe passende ondersteuning geboden kan worden aan leerlingen met verschillende leerbehoeften. Dit betekent dat leerlingen die moeite hebben om te leren lezen, extra en aangepaste instructie krijgen op school. Dit continuüm kan ook worden toegepast op het voortgezet onderwijs en de ISK. Het helpt bij NT2-leerlingen te bepalen wie extra ondersteuning nodig hebben om de klassikale lessen te kunnen volgen.

'Dyslexie is geen taalachterstand, maar een leerstoornis die in alle talen voorkomt die de leerling spreekt'

Het *Onderwijscontinuüm* onderscheidt voor 'goed en intensief onderwijs' drie niveaus van gestapelde ondersteuning op school. Het eerste niveau is de basis, de instructie die voor het merendeel van de leerlingen voldoende is. De leerlingen die niet voldoende hebben aan instructie op niveau 1, hebben extra begeleiding in de klas nodig: zij krijgen een intensievere vorm van instructie, bijvoorbeeld in de vorm van verlengde instructie, herhaling in kleinere stappen, uitleg in andere woorden en meer oefentijd (instructie op niveau 2). De docent ondersteunt deze groep dus extra, met als doel de leerling bij de groep te houden. Als het leren lezen dan nog problemen oplevert, is mogelijk intensievere begeleiding nodig met meer

maatwerk (niveau 3). De specialist in de school met kennis van taal- en leesontwikkeling, zoals de remedial teacher of lees-specialist, geeft de ondersteuning op dit niveau.

Het kan zijn dat de NT2-leerling nog extra oefening nodig heeft om bepaalde klanken en klanktekenkoppelingen in het Nederlands aan te leren. Maar het kan ook zo zijn dat de leerling onvoldoende woorden kent om de klassikale instructie te volgen. Of de leerling kan de woorden wel ontsleutelen, maar (her)kent de woorden niet. Het is dus niet gezegd dat leerlingen die extra begeleiding nodig hebben, een probleem met technisch lezen hebben. Dit kan met intensieve begeleiding worden nagegaan door de remedial teacher en/of taal-/lees-specialist. Bij een NT2-leerling moet de begeleiding, gericht op technische leesvaardigheid worden gecombineerd met het werken aan de algehele (mondelinge) taalvaardigheid.

AANGEPASTE INSTRUCTIE

Het werken volgens het *Onderwijscontinuüm* zorgt voor onderwijs dat afgestemd is op de individuele leerlingbehoefte. Door bij NT2-leerlingen eventuele leesproblemen in de ISK of het regulier voortgezet onderwijs te signaleren kunnen ze snel extra, preventieve ondersteuning krijgen om een grotere achterstand te voorkomen. Ook helpt deze benadering om vast te stellen welke leerlingen met aangepaste instructie vooruitgaan en welke leerlingen niet. Eerst wordt er namelijk nagegaan of de leerling zich het lezen in het Nederlands met andere instructie wél eigen kan maken. Zo wordt voorkomen dat mogelijk te snel gedacht wordt aan een leerstoornis als dyslexie. De Kenniskring buigt zich specifiek over de vraag wat het *Onderwijscontinuüm* kan betekenen voor leesonderwijs in de ISK en hoe dat er dan uitziet.

HANDVATTEN VOOR DE PRAKTIJK

In de bijeenkomsten van de Kenniskring zetten de specialisten hun expertise en praktijkervaringen in om te bespreken hoe goede leesinstructies en begeleiding van leerlingen vorm kunnen krijgen op alle niveaus van het *Onderwijscontinuüm*. Uit de eerste bijeenkomsten kunnen een aantal aanbevelingen worden geformuleerd:

- zorg ervoor dat de leesinstructie ingebed wordt in een rijke mondelinge taalcontext waarin verschillende aspecten van lees- en taalvaardigheid aan bod komen
- ga na wat de ervaring en kennis van de NT2-leerling is met lezen in de moedertaal. Deze kennis kan de leerling helpen bij het leren lezen in het Nederlands. In een gesprek met de leerling en ouders kan dit worden nagegaan, eventueel met de inzet van een tolk(telefoon). Ook kan het laten lezen van een tekst in de moedertaal een beeld geven
- let op patronen in de leesvaardigheid van leerlingen die te verklaren zijn vanuit de moedertaal. Bepaalde letter-klankkoppelingen blijven soms langer lastig als gevolg van transfer uit de moedertaal. Een NT2-leerder kan Nederlandse letter-klankkoppelingen verwarren met die uit de eigen taal. Denk bijvoorbeeld aan de uitspraak van de 'a' in het Nederlandse woord 'kat' of in het Engelse woord 'cat'. Als een leerling vooral transferfouten maakt, zal daar eerst aandacht aan besteed moeten worden
- benut de kennis en expertise die aanwezig is binnen de school. Bij het monitoren van de leervorderingen en het vormgeven van de ondersteuningsniveaus kunnen zowel onderwijs- als zorgprofessionals helpen. Voor het bieden van specifieke hulp op ondersteuningsniveau 3 is een specialist binnen de school nodig die kennis heeft van de tweedetaalontwikkeling op het gebied van lezen.

Ondersteuningsniveau	Omschrijving	Stap
Niveau 1	Goed lees- en spellingonderwijs ingebed in een rijke taalcontext, afgestemd op het merendeel (75 procent) van de leerlingen in de klas	1. Goede kwaliteit instructiegedrag en klassenmanagement 2. Juist gebruik van effectieve methodes voor NT2-leerlingen 3. Volgen en registreren van de voortgang van leerlingen
Niveau 2	Extra begeleiding of verlengde instructie in de klas door de leerkracht aan leerlingen voor wie de instructie op niveau 1 niet voldoende was om de les te volgen of de opdrachten te maken	4. Vaststellen welke leerlingen niet voldoende profiteren van de klassikale instructie; zorgen voor voldoende differentiatie in de klas
Niveau 3	Specifieke interventies gericht op het verbeteren van de taal- en leesvaardigheid van de NT2-leerling uitgevoerd door de remedial teacher of taal-/leespecialist in de school	5. Vaststellen van leerlingen met leesproblemen die gerichte en specifieke instructie nodig hebben, individueel of in klein groepje 6. Vaststellen van achterstand en hardnekkigheid: vermoeden van dyslexie
Niveau 4	Diagnostiek en eventueel behandeling in een zorginstituut	7. Vaststellen van dyslexie (psychodiagnostisch onderzoek) 8. Gespecialiseerde dyslexiebehandeling

(Gebaseerd op Struikma & Rurup, 2009)

ONDERZOEK NAAR TOETSINSTRUMENT

Er zijn (nog) geen specifieke signaleringsinstrumenten beschikbaar om in het onderwijs lees- en/of spellingproblemen bij leerlingen met een anderstalige achtergrond vast te stellen. Als leerlingen de beginselen van het Nederlands hebben verworven, kunnen Nederlandse toetsen worden afgenomen om de woordherkenning (decodeervaardigheid), pseudowoord lezen en spelling in kaart te brengen (Al Otaiba et al., 2009), maar de scores moeten met voorzichtigheid worden geïnterpreteerd. Er kan niet worden uitgegaan van de normscores van de toets, maar de groei die leerlingen laten zien kan wel gemeten worden. Er moet rekening gehouden worden met de rol van de moedertaal en de leeservaring van de leerlingen op het leesproces. In Denemarken is een dynamische toets

'In Denemarken is een toets ontwikkeld die in kaart brengt hoe makkelijk een tweedetaalleerder nieuwe klank-tekenkoppelingen aanleert'

gevolg van tweedetaalverwerving. De toets doet direct een beroep op een vaardigheid die deels de kern van het probleem vormt bij dyslexie: het vlot en goed aanleren van letter-klankkoppelingen. Het ITTA repliceert in opdracht van het ministerie van Onderwijs het onderzoek uit Denemarken bij anderstalige jongeren in de ISK en meertalige jongeren het voortgezet onderwijs.

DE ROL VAN DE REMEDIAL TEACHER

De remedial teacher of taal-/leespecialist die kennis heeft van taal- en leesontwikkeling, in het bijzonder bij NT2-leerders, kan een belangrijke rol spelen bij het verbeteren van de leesvaardigheid. Dit begint in de ISK, maar zal ook in het voortgezet onderwijs nog een rol kunnen spelen. Door gerichte en specifieke interventie te plegen bij problemen die de leerling in het Nederlands ervaart en de voortgang nauwlettend te monitoren, kan worden nagegaan waardoor de leesachterstand wordt veroorzaakt. Als de achterstand in technische leesvaardigheid blijft bestaan, ondanks de intensieve, gerichte begeleiding en interventie kan advies worden ingewonnen bij een zorgspecialist. Het vermoeden van dyslexie zal dan onderbouwd moeten worden.

De literatuurlijst van dit artikel is te vinden op www.lbrt.nl

Correspondentieadres: Femke.Scheltinga@itta.uva.nl

Femke Scheltinga is senior medewerker bij het ITTA waar ze zich bezighoudt met diverse projecten op het gebied van taal- en leesonderwijs, in het bijzonder met leerproblemen zoals dyslexie. Ze is betrokken bij praktijkgericht onderwijsonderzoek in verschillende onderwijssectoren.

ontwikkeld en onderzocht (Elbro, Daugaard & Gellert, 2012). De toets brengt in kaart hoe gemakkelijk een tweedetaalleerder nieuwe klank-tekenkoppelingen (dus nieuwe letters) aanleert. De toets is onafhankelijk van de taal die geleerd wordt: er wordt gebruikgemaakt van niet bestaande tekens en bekende klanken. Er wordt daardoor een beroep gedaan op de onderliggende vaardigheden die nodig zijn om in een alfabetisch schrift te leren lezen. Uit het Deense onderzoek bleek dat met de toets een onderscheid te maken is tussen leesproblemen als gevolg van dyslexie en leesproblemen als